צילום סובייטי

תערוכת צילום במוזיאון תל-אביב לאמנות

מאת לאוניד פדרול

במוזיאון תל אביב לאמנות מוצגת תערוכת צילום סובייטי והקוראים יכולים לבקר בה עד 10 בפברואר 2018. התערוכה מוצגת בגלריה פליציה בלומנטל, האגף ע"ש מרק ריץ' וגבריאלה ריץ', הבניין הראשי. **האוצרת: רז סמירה.**

התערוכה מציינת מאה שנה למהפכה הרוסית במבחר תצלומים מאוסף המוזיאון של צלמים סובייטים מן השורה הראשונה: **עמנואיל אבזריחין / אלכסנדר אוסטינוב / מקס אלפרט / גיאורגי זלמה / יאקוב ריומקין / יבגני חַאלדֶייאקוב חאליפ / מיכאיל סאווין / איליה נרובליאנסקי / סמיון פרידליאנד / אלכסנדר רודצ'נקו.**

התצלומים מאפשרים, לצד מבט על יצירתו הייחודית של כל צלם, להתבונן גם על הרגעים הדרמטיים של ברית־המועצות בתחילת דרכה. המהפכה הרוסית של 1917, שפירקה את השלטון הצארי והובילה לכינונה של ברית־המועצות, השפיעה מאוד על כל צורות האמנות האוונגרדיות של התקופה, לרבות הצילום. חברי קבוצת אוקטובר האוונגרדית, בהובלת אלכסנדר רודצ'נקו, ביקשו לייצר ראייה חדשה המשרתת מודעות פוליטית מהפכנית. עם הצלמים הללו, שפעלו בעיקר בתקופה הראשונה שלאחר המהפכה, לפני התבססותו של סטלין בראשות המדינה, נמנים רודצ'נקו, יאקוב חאליפ, אלכסנדר אוסטינוב וסמיון פרידליאנד, כמו גם הבמאי סרגיי אייזנשטיין אמנים אלה העדיפו אמצעים חזותיים חדשניים בהם נקודות מבט לא צפויות, תקריבים היוצרים הפשטה, זוויות צילום קיצוניות וחיתוכים חדים, היוצרים הקשרים לא שגורים ודורשים מהצופה לפענח את הנראה.

במהלך שנות השלושים, עם התהדקות סממניה הטוטליטריים של הדיקטטורה שהנהיג סטלין, הושם קץ לחירות האמנותית.

בשנים אלה הוכרז הצילום כמדיום האפקטיבי ביותר לצורכי תעמולה. לשם כך, אומץ סגנון מגוייס, שכונה "הריאליזם הסוציאליסטי", ששפתו מובנת להמונים וניתנת לפענוח מיידי.

הצילום הסובייטי נרתם למשימה באמצעות תיעוד עיתונאי של מאורעות היסטוריים, אירועי ספורט, מצעדים ומפעלים, בדימויים שמאדירים את הישגי המשטר הסובייטי. למגמה זו שייכים למשל, עמנואיל אבזריחין, איליה נרובליאנסקי ומקס אלפרט ואלכסנדר דובז'נקו, במאי הסרט אדמה המוקרן בתערוכה.

מדרגות, 1930, צילום: אלכסנדר רודצ'נקו

רבים מהדימויים מפארים את הפרולטריון ומאדירים את התיעוש המואץ באותן שנים ואת תהליכי הקולקטיביזציה, שהחברה כולה נדרשה להתגייס להגשמתם.

הייתה זו אמנות אידיאולוגית, שהאמינה בכוח ההשפעה שלה והועידה לעצמה תפקיד בשינוי פני החברה. בכך התעלמו הצלמים (בתמימות או בכוונה תחילה), מהזוועות שליוו את תהליכי עיצובה מחדש של חברתם.

אין זה מפתיע שבשנים אלה היו רוב הצלמים חברים במפלגה הקומוניסטית. בשנת 1932 הוצגו יצירותיהם של רבים מאמני האוונגרד בפעם האחרונה, ולאחר גל "הטרור הגדול" של 1937, שהופנה כנגד כל מי שנחשד בפקפוק בשלטונו של סטלין, הוסרו כל העבודות הללו מן הגלריות הציבוריות ואמנים רבים, בהם גם צלמי הריאליזם הסוציאליסטי, נפלו קורבן ל"טיהורים" ולמשפטי ראווה, שבעקבותיהם הוצאו להורג או נשלחו לגולה.

במבט לאחור, חרף הסגנון והמסרים שנכפו עליהם, התצלומים שנוצרו בברית־המועצות עד שנות החמישים מפתיעים במקוריותם. טביעת האצבע של האוונגרד המודרניסטי הייתה כה דרמטית ומהפכנית, עד שעקבותיה ניכרות גם בעבודות המגוייסות.
כל התצלומים בתערוכה הם הדפסי כסף מאוסף מוזיאון תל אביב לאמנות, מתנת האוורד שיקלר, דיוויד לאפייל ותורם בעילום שם, באמצעות אגודת ידידי מוזיאון תל אביב לאמנות בארצות־הברית.

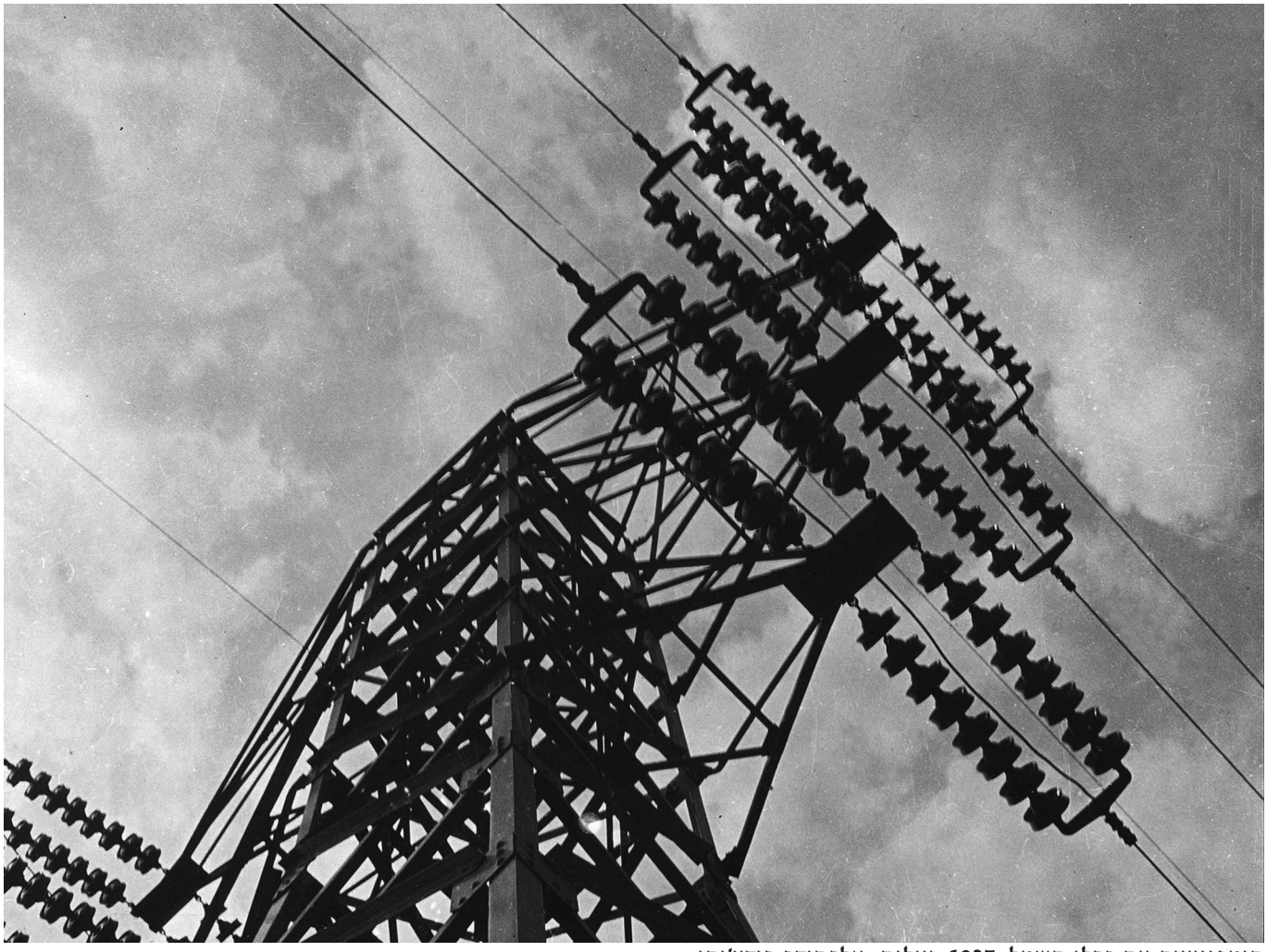

קומפוזיציה עם כבלי חשמל, 1927, צילום: אלכסנדר רודצ'נקו

←

דיוקן אמו של הצלם, 1924, צילום: אלכסנדר רודצ'נקו

נערה עם מצלמת לייקה, 1934, צילום: אלכסנדר רודצ'נקו